

POSUDEK BAKALÁŘSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Posudek oponenta

Autor práce: Jan Mašek
Název práce: Narcismus jako diagnóza naší doby?
Autor posudku: Mgr. Jakub Mlynář, Ph.D.
Návrh klasifikace práce: dobře

Základní charakteristika práce.

Cílem předložené bakalářské práce je „teoretické uchopení některých zásadních společenských změn, ke kterým došlo v důsledku pokračující individualizace a liberalizace, a odpovědět na otázku, jaký mají tyto změny vliv na duševní zdraví jednotlivců“, resp. „nastínit patřičně empiricky podložené možné cesty, jakými kulturní narcismus ovlivňuje duševní zdraví a well-being příslušníků kultury s těmito rysy“ (s. 10). Uvedenými zásadními společenskými změnami je společenská situace „kulturního narcismu“, pojatá jako „nezamýšlený důsledek nastolení postmoderní situace a radikálního uznání pluralismu“ (s. 11). V první kapitole je vyložen právě pojem kulturního narcismu, a to prostřednictvím charakteristiky soudobé společnosti coby společnosti postmoderní. Kulturní narcismus následně autor charakterizuje na základě práce F. Bartoše jako „zvalorizovaný individualismus“ a zaměřuje se na související změny v mezilidských vztazích: nárůst sociální izolace a úpadek sociálního kapitálu. Druhá kapitola bakalářské práce se pak soustředí na vliv kulturního narcismu na psychický stav jednotlivců, a to prostřednictvím teorií „self-determination“, sociálního srovnávání a rogersovské humanistické psychologie. Text dospívá k závěru, že kulturní narcismus „může mít negativní efekt na duševní zdraví a well-being“ (s. 46) jedince, a poukazuje na to, že „sociologický a sociálně-psychologický přístup k duševnímu zdraví“ (s. 42) může prostřednictvím zaměření na problematiku kulturního narcismu obohatit klasické psychologické a terapeutické přístupy k duševnímu zdraví.

KONCEPČNÍ STRÁNKA PRÁCE

Má práce jasně formulovaný záměr, cíl, výzkumnou otázku a odpovídají jim závěry?

Záměr a cíl práce jsou vcelku jasně formulovány úvodem, stejně jako výzkumná otázka. Za problematické považuji pojetí práce jako pokusu o propojení sociologické teoretické koncepce s psychologickým empirickým výzkumem, resp. reprodukce výsledků vybraných psychologických výzkumů s okrajovým přihlédnutím k teorii kulturního narcismu. V tomto ohledu není příliš překvapivé, že práce dospívá k výše citovaným závěrům, jelikož jsou předem zakomponovány do konceptuálních východisek textu a tvoří kostru práce samotné.

Má práce adekvátně stanovenou a jasně vyloženou metodu a postup řešení?

Postup a metoda řešení nejsou náležitě a explicitně vysvětleny. Lze je rekonstruovat z textu práce: jedná se o rešerši stávající teoretické i empirické literatury a přehledovou studii založenou na této rešerši. Samotná kritéria a principy výběru literatury nicméně nejsou nijak okomentovány, zdůvodněny, opodstatněny ani blíže popsány. V práci také chybí skutečná syntéza.

Jsou jednotlivé části práce (zejm. teoretická a empirická) vyvážené a vhodně propojené, vytváří text konzistentní celek?

Text nemá vlastní empirickou část, avšak z větší části přehledovým způsobem reprodukuje psychologické empirické studie jiných autorů. První („sociologická“) kapitola a druhá („psychologická“) kapitola jsou svým rozsahem značně nevyvážené v neprospěch sociologické perspektivy. Sociologickým tématům (kulturní narcismus, postmoderní společnost) je věnováno cca 8 stran textu (str. 12–19), zatímco rekapitulaci vybraných psychologických studií asi třikrát více (str. 20–41).

Jsou argumentace a text práce a vystavěny logicky, jasně, srozumitelně? Má práce přehlednou strukturu?

Struktura práce je s ohledem na celkovou koncepci práce srozumitelná: směřuje od reflexe teorie kulturního narcismu k reflexi souvisejících témat v perspektivě psychologických výzkumů. Druhá kapitola, která tvoří těžiště práce (přinejmenším svým rozsahem), je však uspořádána poněkud nejasně. Logika uspořádání jednotlivých částí zde není zřejmá, spíše se zdá, jako by jediným pojítkem byla předem předpokládaná souvislost s koncepcí kulturního narcismu.

OBSAH PRÁCE

Hodnocení kvality teoretické části práce (relevance k tématu a záměru práce, šíře a hloubka, vhled autora do problematiky, samostatnost, originalita zpracování,...).

Důsledně vzato, za teoretickou část lze považovat pouze první kapitolu, která je věnována kulturnímu narcismu v kontextu „postmoderní situace“. Zbývající kapitoly bakalářské práce jsou koncipovány jako přehled relevantních empirických studií, který sám o sobě nemá teoretický přesah. Vzhledem k autorovu důrazu na empirické studie je s podivem, že v první kapitole práce najdeme řadu pasáží, které mají spíše charakter hypotetických tvrzení, jsou ovšem prezentovány jako nepochybné charakteristiky soudobé společnosti (sám autor ostatně uvádí, že chce poskytnout popis toho, „co je vůbec pro současnost typické a jak se dá charakterizovat, potažmo co je půdou pro kulturní narcismus“, s. 12). Bez další kritické reflexe ihned čtenáře utvrzuje, že „pro náš účel je zásadní, že se jedná o společnost postmoderní“ (s. 12). Pro autorův účel snad, ale velké množství sociologů by s takovým obecným tvrzením nesouhlasilo. Taktéž dílčí tvrzení na konci oddílu 1.0 se mi zdají – i s ohledem na nárůst vypjatého nacionalismu a xenofobní tendence posledních let – poněkud odtržená od empirické sociální reality. Skutečně dnes žijeme „[v]e společnosti, kde má člověk právo na deviaci, nebo spíše, kde je na jedinci, aby posoudil, co je pro něj deviantní, a co nikoli“, jak autor píše na straně 13? Nestačí se podívat do internetové diskuse k takřka jakémoliv zprávě o některé společenské menšině, abychom viděli, že s „právem na deviaci“ to ani dnes není tak jednoduché? Stejně tak se mi (žel) nezdá opodstatněným autorovo tvrzení, že „[v]ěci, které moderní a předmoderní době nebyly legitimní, nebo byly pouze tolerované, jsou v postmoderní éře respektovány jako osobní volba jednotlivce a tento respekt k individuální volbě se stává obecně platnou maximou“ (s. 13). Autor sice uvádí, že takováto charakteristika společnosti je „ideálním

typem“; nemyslím si však, že by tento koncept měl být využíván k opodstatnění přespřílišných generalizací. Nakonec zůstává otázkou: je tedy skutečně naše současná společnost postmoderní s uvedenými rysy (jak autor píše úvodem části 1.0), nebo taková ve skutečnosti není (jak se píše závěrem části 1.0)? Odpověď čtenář v textu nenalezne.

Hodnocení kvality empirické části práce (adekvátnost použitých metod a postupů vzhledem k cíli práce, správnost aplikace metod a postupů, prezentace a interpretace výsledků,...).

Práce nemá empirickou část v pravém smyslu slova.

Hodnocení diskuse a závěrů práce (soulad interpretací a závěrů s výsledky empirických analýz, provedení diskuse závěrů, snaha o vysvětlení závěrů a jejich argumentace, zodpovězení výzkumných otázek, naplnění cílů práce).

Souvislost mezi kulturním narcismem a duševním zdravím je autorem od počátku samozřejmě předpokládána, samotný výběr jednotlivých psychologických empirických studií byl nejspíš proveden již s apriorním ohledem na možnou hypotetickou provázanost s koncepcí kulturního narcismu. Závěrem práce je tedy v posledku zjištění, že sociologie může psychologům rozšířit obzory, což (1) je již dlouho známo a (2) patří rovněž k apriorním předpokladům posuzované práce jako celku. V tomto smyslu je celá práce uzavřena sama do sebe a sotva by mohla dospět k jiným závěrům, než k jakým dospívá.

FORMÁLNÍ ASPEKTY PRÁCE

Hodnocení naplnění kritérií odborného textu (rozsah práce (BP 72-126 tis. znaků, DP 108-162 tis. znaků) citační normy, odkazy, popis datových zdrojů, jasnost odlišení myšlenek autora od převzatých, seznam literatury atd.)

Rozsah práce odpovídá běžným požadavkům kladeným na práce tohoto typu. Citační normy jsou v odkazování na literaturu povětšinou dodrženy. Přesto však autor nakládá s literaturou způsobem, který nepovažuji za přijatelný. Na stranách 12, 25, 41 i jinde v práci jsou používány převzaté zkrácené odkazy, které ovšem nejsou uvedeny v seznamu literatury. Například na straně 25 autor píše: „Přítomnost vnitřní motivace je pro naši práci podstatná i sama o sobě neboť ‚various studies confirmed that intrinsic motivation is associated with better learning, performance, and well-being.‘ (e.g., Benware & Deci, 1984; Deci, Schwartz, Sheinman, & Ryan, 1981; Grolnick & Ryan, 1987; Valas & Sovik, 1993 in Deci & Ryan, 2000, str. 233)“ – Ponechme teď stranou typografické nedostatky odkazů (chybějící mezery) a doslovnou citaci v angličtině (viz dále). Autor zde uvádí „e.g.“ (?) odkazy na čtyři studie, které jsou prostě převzaty z článku Deci & Ryan, 2000. Původní zdroj je sice řádně uveden, ale žádný z převzatých odkazů není zanesen do seznamu literatury. Jaký mají takovéto „odkazy na literaturu“ význam?

Hodnocení vhodnosti a úplnosti využití informačních zdrojů (literární prameny, databáze, zahraniční literatura, datové zdroje,...)

Posuzovaná práce využívá domácí (původní i překladovou) i zahraniční (cizojazyčnou) odbornou literaturu. Základem klíčové části 1.1 (Narcismus jako zvalorizovaný individualismus) je přitom pouze diplomová/rigorózní práce Františka Bartoše (2008) a kniha Ch. Lasche (2016), což je poněkud málo, zvláště měl-li by být jádrem práce koncept kulturního narcismu. Obecně se i zde ukazuje určitá nevyváženost mezi „sociologickou“ a „psychologickou“ částí práce.

Hodnocení jazykové, stylistické a grafické úrovně práce (grafická úprava, členění textu, označení příloh, zpracování tabulek, grafů, schémat atp.)

Členění textu není zcela přehledné, bylo by vhodnější pro nadpisy různých úrovní kapitol a podkapitol (až trojnásobně vnořených) používat odlišné typy písma, kurzivu, kapitálky.

Jazyková úroveň práce je poznamenána množstvím gramatických chyb. Autor konzistentně užívá slovo „vyplívat“ (např. s. 12, 14, 18, 22, 31), časté jsou i hrubé chyby ve shodě podnětu s přísudkem (např.: „akceptaci a reflexi ... které by vedlí“ na str. 35; „uživatelé hodnotily“ na str. 37; „sociální síť ... posilovali“ na str. 38; „domněnky ... by ... měli znepokojovat“ na str. 40). Objevuje se též vyšínutí z větné vazby, např.: „S tím souvisí i definice postmoderní situace definovanou Lyotardem“ na str. 12; „Změnami v mezilidských vztazích ... se věnoval např. Putnam“ na str. 16.

Ze stylistického hlediska autor na nejednom místě sklouzává k expresivním vyjádřením, které by snad patřily do populárně naučného článku, ale nikoliv do odborného textu, např.: „Roztrhl se pytel se všemi možnými, ať už konvenčními nebo alternativními způsoby terapie a sebezkoumání, od ezoterických seminářů po nekonečný psychoanalytický ponor.“ (s. 8); „apokalyptické nářky“ (s. 11); „sečteno podrženo“ (s. 13); „tabulka ... je alarmující“ (s. 18); „Vnitřně motivované a integrované chování podporované sociálním okolím ale rozhodně neznamená externě regulované chování!“ (s. 28); „Příběhů, které popisují překonání duševních potíží pomocí různých cest, ovšem bude celý internet (...)" (s. 32); „Občas se s nadsázkou říká, že sociolog je člověk, který poukazuje na problémy o kterých lidé, kterých se týkají ani neví.“ (s. 42) atp.

Součástí práce jsou tři schémata/tabulky, a to na str. 18, 26 a 33. První tabulka a schéma jsou kompletně převzaty z anglických textů jiných autorů a ponechány v původním znění, včetně popisků a vysvětlivek. Třetí tabulka, ač česky nadepsána „Dimenze autenticity“, obsahuje opět několik (převzatých?) pasáží v angličtině a odkaz na zdroj. Ve všech případech chybí vlastní autorův popis tabulky/schématu v českém jazyce, stejně jako průběžné samostatné číslování v rámci práce. Jak jsem zmínil dříve, autor z anglických textů cituje v původním znění, aniž by tuto praxi nějak zdůvodnil. Jedná se o poměrně dlouhé citace, například na str. 16, 17 nebo 22; na str. 25 dokonce taková citace (navíc opět doprovázená neprůhlednými odkazy) tvoří prakticky celou sekci nadepsanou „Sounáležitost (Relatedness)“. Krátké cizojazyčné citace by bylo možno pochopit v případech, kdy je anglická formulace nějak specifická, rozhodující, či obtížně přeložitelná. Zde se mi však bohužel spíše zdá, jako by si autor chtěl jen ušetřit práci s překladem.

Další poznámky

Je škoda, že se autor z jakéhosi důvodu odvrátil od směřování práce, které naznačuje původní anotace v zadání: zdá se, že prvotní plán počítal s jednoznačně sociologicky orientovaným textem a s kritickým pojednáním limitů sociologického pojetí tématu (patrně prostřednictvím psychologických studií). Posuzovaná práce má ve své finální podobě nakonec zcela opačné vyznění: ústřední jsou psychologické poznatky, na jejichž limity autor poukazuje prostřednictvím sociologické teorie kulturního narcismu.

Celkové hodnocení práce

Diplomant prokázal schopnost samostatné práce s odbornou literaturou domácí i zahraniční provenience, jejího komparativního studia i samostatného uvažování nad problémy soudobých společností. Z formálního hlediska je však práce zatížena značným množstvím nedostatků. Celková koncepce je nejasná; „sociologická“ a „psychologická“ část jsou i z hlediska rozsahu dosti nevyvážené a autorovi se je nepodařilo zcela přesvědčivě propojit v konečné syntéze.

Práci doporučuji k obhajobě s předběžným hodnocením dobře.

Otázky a náměty k obhajobě

- (1) Na str. 15 autor píše: „Obraz člověka dnešní doby se nám vybarvuje jako obraz někoho neukotveného, někoho kdo může patřit kamkoli, ale zároveň nepatří nikam a je v situaci neustálého přehodnocování své identity, která je jako taková rozbitá na fragmenty a jestli ji něco spojuje, tak je to mnohem spíše představa o vlastní výlučnosti, či jedinečnosti než představa o sobě, jako o součásti sociálního celku, který mě definuje.“
Příslušnost k sociálnímu celku snad člověka opravdu dříve definovala víc než dnes, jak to ale zapadá do Marxovy distinkce *tříd o sobě* a *tříd pro sebe*? Zde šlo přeci o to, že uvedenou představu „o sobě, jako o součásti sociálního celku, který mě definuje“ lidé za běžných okolností nemají, dokud nedojde k rozvoji jejich třídního vědomí. Není tedy uvědomělá a navenek demonstrována příslušnost k určitému sociálnímu útvaru *součástí* představy o vlastní výlučnosti? A skutečně může dnešní člověk „patřit kamkoli“ a zároveň „nepatří nikam“? Mohou si lidé svou etnickou nebo sexuální identitu opravdu zcela volně a svobodně vybírat, neustále ji přehodnocovat?
- (2) Na straně 21 autor píše: „[Č]lověk vnímá požadavky společnosti jako něco vnějšího, něco, čehož ‚locus of causality‘ je vně, nikoli uvnitř. A tato ztráta pocíťované autonomie a vykořeněnost vedou k negativním důsledkům na psychiku lidí.“ Mohli bychom zde spatřovat analogii se situací ve druhé polovině 19. století, kterou studovali autoři jako Durkheim nebo Masaryk? V jakém vztahu k „postmoderní společnosti“ a „kulturnímu narcismu“ je koncept *anomie*?
- (3) Existuje řada sociálně psychologických koncepcí, pro které je jistá forma „sociálního srovnávání“ základním a nezbytným prvkem vývoje jedince jako společenské bytosti (Cooley, Mead, ale i Lacan aj.). Samotný vznik *self* staví na zkušenosti s druhým, tedy sebe-objektivaci založené na sociálním srovnání, kdy sami sebe nahlédneme očima druhých, v pomyslném „zrcadle“. Jak lze tuto perspektivu propojit s tvrzením, že „v tomto ‚srovnávacím módu myšlení‘ mají lidé tendenci potlačovat svou autenticitu a vidět sami sebe i svět zkresleně, což znamená inkongruenci, potažmo úzkost, neurotické obrany a celkovou psychickou nerovnováhu“ (str. 35)?

Datum: 30. 8. 2017

Podpis: Jakub Mlynář

